

scientist brings us to the conclusion that a pedagogue him/herself needn't be gifted – he/she should create the conditions fostering the high ability students development. Therefore the most important ability for the teacher is self-perfection and self-education.

One of the first initiatives aiming to teachers' training for the gifted education was put into action in the autonomous community of Madrid/ for almost 30 years there has been practice of the so-called Summer school which helps teachers in everyday work. The most typical methods of teachers' training for the work with high ability children are the following organization forms: course, seminar, work group.

The above mentioned organization forms aim to form the teachers' competence in analysis of the existing strategies of the high ability children identification and support and in their effectiveness evaluation and possibility of their usage in his/her own professional activity.

The author outlines as well the usage perspectives of positive experience of Spanish educators in teachers' training for the gifted education in Ukraine.

Key words: *giftedness, gifted children, gifted education, pedagogical education, pedagogical support, teachers' training.*

УДК 378.14

Т. В. КОЛБІНА

д. пед. н., проф., завідувач кафедри іноземних мов та перекладу
Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця,
м. Харків

КОМУНІКАТИВНА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ НА ПІДГРУНТІ СЕМІОТИКО-СИТУАЦІЙНОГО ПІДХОДУ

У статті обґрунтовано доцільність застосування семіотико-ситуаційного підходу до комунікативної підготовки студентів в університеті; з'ясовано роль комунікативних умінь у соціальній і професійній сферах; визначено сутність процесу комунікації; розглянуто умови та засоби формування комунікативної компетентності на основі тексту. Доведено, що розуміння тексту як дискурсу передбачає засвоєння студентами не тільки лінгвістичних знань (лексики, граматики), а й вивчення реалій іншої культури, «картини світу» іншого народу, особливостей комунікативної поведінки її представників. Управління комунікативною підготовкою студентів відбувається через тексти, форма і зміст яких відповідає ситуаціям майбутньої професійної діяльності і визначається соціокультурним контекстом.

Ключові слова: *комунікативна підготовка, семіотико-ситуаційний підхід, дискурс, комунікативна ситуація, професійна діяльність, міжкультурна комунікація.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. В умовах відкритого інформаційно-комунікаційного середовища й міжнародної економічної інтеграції особливо гостро постає проблема формування у студентів метапрофесійних якостей (зокрема, здатності до продуктивної комунікації, у тому числі з використанням іноземних мов у професійній діяльності).

Національна рамка кваліфікацій визначає комунікацію як взаємозв'язок суб'єктів з метою передавання інформації, узгодження дій, спільної діяльності, що передбачає здатність донесення до фахівців і нефахівців інформації, ідей, проблем, рішень та власного досвіду в галузі професійної діяльності (компетентності бакалаврського рівня) і спроможність

ефективно формувати комунікаційну стратегію організації або підприємства (компетентність магістрів) [3].

Тож ефективна професійна діяльність безпосередньо залежить від рівня комунікативної компетентності фахівця: вона створює основу продуктивних відносин між людьми, досягнення взаєморозуміння між ними, а це впливає на успішність реалізації цілей, функцій та завдань у професійній і особистісній сферах життя людини взагалі. У процесі комунікації здійснюється взаємний вплив людей у результаті обміну інформацією, культурними цінностями, емоціями, моделями комунікативної поведінки. Отже, підвищення якості комунікативної підготовки студентів під час навчання в університеті є актуальною проблемою сучасної системи вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові засади формування комунікативної культури майбутніх фахівців різних напрямів професійної підготовки розроблялись у працях С. Амеліної, Л. Барановської, В. Гриньової, М. Васильєвої, Н. Волкової, В. Кан-Калика, Г. Локаревої, А. Мудрика, Л. Паламар, В. Пасинок, І. Тимченко та інших учених. Але разом з цим залишається низка питань, які пов'язані з необхідністю визначення теоретико-методологічних підходів до комунікативної підготовки студентів в університеті, що створюють основу її організації і управління нею на міжпредметному рівні.

Мета статті полягає в обґрунтуванні доцільності застосування семіотико-ситуаційного підходу до комунікативної підготовки студентів в університеті, що потребує з'ясування ролі комунікативних умінь у соціальній і професійній сферах, визначення сутності процесу комунікації, розгляду сутності формування мовленнєвої компетентності на основі текстів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення зарубіжного досвіду свідчить, що комунікативну компетентність фахівця розглядають як цінний ресурс, який забезпечує соціальну взаємодію людей, необхідну для ефективного функціонування різних структур і організацій, а також для передачі соціокультурного досвіду в системі освіти. Тож здатність до продуктивної комунікації відноситься до ключових професійних компетентностей фахівця будь-якого профілю.

Комунікативну підготовку в університеті вважають обов'язковою умовою для набуття майбутніми фахівцями досвіду управління міжособистісною і професійною комунікацією, який сприяє кар'єрному зростанню завдяки вмінню продуктивно взаємодіяти з іншими людьми, переконливо й аргументовано відстоювати свою позицію, приймати спільні рішення. За кордоном студентам пропонуються спеціальні програми з розвитку комунікативних умінь, семінари та тренінги з комунікації і риторики, метою яких є вдосконалення навичок застосування мовленнєвих і невербальних засобів комунікації під час дискусій, проведення презентацій і переговорів з діловими партнерами. В умовах глобалізації особлива увага приділяється формуванню міжкультурної компетентності, яка забезпечує конкурентоспроможність на світових ринках праці.

Більшість українських студентів усвідомлюють важливість комунікативної підготовки для своєї професійної діяльності й особистісної реалізації. У суспільстві визнають, що комунікація суттєво впливає на всі інші види людської діяльності, тож у сучасних умовах комунікативні вміння мають сприяти вихованню соціально активних громадян, формуванню здатності до відповідального впливу на соціально-історичні процеси в країні.

Як доведено науковцями (Г. Андреевою, В. Криськом, В. Куніциною та іншими), структура будь-якого комунікативного акту відображає перцептивний, комунікативний та інтерактивний аспекти. Перцептивний аспект відтворює процеси взаємного сприйняття партнерів з комунікації, інтерпретації й оцінювання отриманої інформації, комунікативної поведінки й особистісних якостей співрозмовників. Перцептивні навички виявляються у здатності людини правильно оцінювати контекст комунікації, розуміти настрій свого партнера по його вербальній і невербальній комунікативній поведінці, враховувати його психологічні особливості тощо.

Комунікативний аспект відображає обмін інформацією між індивідами і здійснюється з використанням різних засобів спілкування (вербальних і невербальних). Ефективність комунікації значною мірою залежить від рівня володіння рідною й іноземними мовами, оперативності та гнучкості їх застосування відповідно до комунікативної ситуації.

Інтерактивний аспект комунікації показує характер взаємодії суб'єктів у процесі обміну інформацією, знаннями, думками, ідеями і діями, а також форми спільної діяльності (злагода, пристосування, конкуренція, конфлікт).

Суттєві трансформації у всіх сферах життя українського суспільства зумовили значне розширення соціокультурного середовища професійної діяльності фахівців, здатних працювати в системі «людина – людина»; лавиноподібно збільшуються контакти з представниками інших культур, що зумовлює зростання інтересу до традицій інших культур і народів.

У зв'язку з цим володіння іноземними мовами стає сьогодні реальною потребою. Іноземна мова для майбутніх фахівців є засобом комунікації в професійній діяльності, надає можливість залучитися до досвіду і новітніх досягнень у сфері професійних інтересів, сприяє кар'єрному зростанню і таким чином – соціальній адаптації і самореалізації. Рада Європи і ЮНЕСКО ініціювали інтернаціоналізацію вищої освіти через розширення масштабів вивчення іноземних мов і культур, зближення навчальних програм і запровадження подвійних дипломів, сприяння мобільності студентів і викладачів.

Розглянемо засоби педагогічного управління комунікативною освітою на прикладі іншомовної підготовки студентів. Виходимо з того, що комунікативна підготовка студентів є невід'ємним складником професійної підготовки в університеті, шляхи її удосконалення й відповідні засоби формування комунікативної компетентності можна визначити за умови з'ясування теоретико-методологічних підходів до її організації в університеті й управління нею. Основним з них, на нашу думку, є семіотико-ситуаційний підхід, що ґрунтується на концептуальних положеннях філософії, культурології, психології, педагогіки, лінгвістики, теорії управління.

Виходимо з того, що семіотика досліджує способи передачі інформації у суспільстві за допомогою знаків і знакових систем, які розглядаються як деякий об'єкт (довільної природи), якому при певних умовах (ситуації) надається відповідне значення. Слід зазначити, що на відміну від традиційного мовознавства (Ч.С. Пірс, Ф. де Соссюр), де досліджувались насамперед знаки, сучасна семіотика, починаючи з робіт М. Бахтіна, Ю. Степанова, концентрує свою увагу на висловлюванні як послідовності певних знаків, з яким співвідноситься цілісна комунікативна ситуація, якій притаманні певні обставини. Тож висловлювання, з позицій семіотико-ситуаційного підходу, є однією з основних засобів комунікативної підготовки і являє собою елементарний об'єкт культури, через який передається соціальний досвід.

Більш складною за структурою семіотичною одиницею, важливою для управління комунікативною підготовкою, є зв'язний текст, який виконує різноманітні навчальні функції (С. Петров, Т. Дрідзе та інші). Текст слугує для ілюстрації функціонування мовних одиниць, зразків мовлення певної структури, жанру і стилю, а також як дидактичний засіб навчання різних аспектів системи мови (фонетики, лексики, граматики) і видів мовленнєвої діяльності (читання, аудіювання, говоріння, письма).

Слід зазначити, що текст – продукт мовленнєвої діяльності носіїв мови – демонструє зразок функціонування мови в певній комунікативній ситуації, він має особливу цінність для засвоєння студентами моделей комунікативної поведінки і особливостей культури її представників. Тож текст у формі безпосереднього мовленнєвого повідомлення або на будь-якому носії (паперовому, електронному, аудіо- або відеопристрою) є основним засобом іншомовної комунікативної підготовки.

Текст, що відображає деякий фрагмент реальної дійсності, разом з цим відтворює особливості національної культури. Комунікативний характер тексту виражається у тому, що

він завжди адресується «Іншому»; людина здатна збагнути його смисл за умови знання культурного коду і розуміння соціокультурного контексту. Текст, створений в іншій культурі, викликає додаткові труднощі, пов'язані з тим, що він відтворює іншу «картину світу» і передається іншою мовою. Осягнення смислу тексту можливо тільки тоді, коли людина розуміє мову – основний національно специфічний компонент культури.

Розуміння іншомовного тексту й осягнення його смислу здійснюється на основі інтерпретації, у процесі якої завжди постає проблема множинності значень: суб'єкту пізнавальної діяльності потрібно постійно аналізувати різні варіанти словосполучень і комунікативних ситуацій, щоб правильно здійснити вибір між спорідненими значеннями слова. Ці обставини надають право дослідникам розуміти інтерпретаційну діяльність як «діалог культур» (М. Бахтін), виявлення контексту («тексту в тексті» за Ю. Лотманом), «розшифровку» «чужих» культурних кодів, перетворення їх у свої [2, с. 83].

Згідно з герменевтичною традицією розуміння текстів (П. Хайдеггер, Г.-Г. Гадамер та інші), їх доцільно аналізувати як мовні дискурси. Дискурс надає уявлення щодо предметів і людей, їх властивостей і стосунків, подій, дій людей або їх складного переплетіння, тобто про обставини, які створюють деякий «фрагмент світу, який ми іменуємо ситуацією [1, с. 68-69]». Тож умовою правильного осмислення змісту тексту є розуміння соціальних ситуацій, яку відтворено в тексті, і їх когнітивна репрезентація.

Т.А. ван Дейком [1] запропоновано когнітивну модель аналізу дискурсу (усних і письмових мовленнєвих повідомлень), в якій виокремлено структури представлення знань і способи їх концептуальної організації. Згідно з позицією науковця, «модель ситуації» є основним способом репрезентації знань, на підґрунті якої може здійснюватися інтерпретація будь-якого тексту певної тематики.

Для здійснення професійної діяльності студенти мають бути поінформовані щодо типових моделей комунікативних ситуацій, їм необхідно засвоїти схему аналізу соціального контексту, що охоплює зовнішні (екстралінгвістичні) та внутрішні (змістовні, лінгвістичні, структурні) елементи дискурсу [4]. До зовнішніх факторів текстового аналізу належать такі: 1) автор (відправник / адресант тексту); 2) його наміри (мета) – створення тексту; 3) одержувач (адресат) тексту; 4) місце та час написання тексту; 5) привід для створення тексту (зв'язок з певними подіями); 6) функції тексту (передача наукової або професійної інформації, реклами тощо).

Аналіз внутрішніх елементів тексту включає розгляд таких факторів: тематика тексту; його зміст; пресуппозиція (наявність у читачів тексту, за припущенням автора, фонових знань з обговорюваної проблеми); структура тексту (макроструктура всього тексту і мікроструктура окремих його сегментів); невербальні елементи, які характеризують зовнішню форму тексту (наприклад, наявність рисунків, фото тощо); лексика (нейтральна лексика або терміни, їх співвідношення у тексті).

Одним з продуктивних методів іншомовної комунікативної підготовки студентів є метод аналізу критичних подій під час міжкультурної комунікації у сфері професійної діяльності. Його доцільно застосовувати для інтерпретації тексту, що описує почуття людини, яка стикається з незвичними для своєї культури реаліями іншої ділової культури (наприклад, враження людини під час роботи в мультикультурному професійному середовищі; досвід роботи українського фахівця за кордоном; різноманітні проблеми в міжнародній співпраці з діловими партнерами). Такий текст відтворює конкретну комунікативну ситуацію за участю представників різних культур і повідомляє про досвід міжкультурної комунікації, який отримав автор описаного випадку або його діючі особи.

Мета роботи над текстом, що описує міжкультурну «подію», – ознайомити студентів з фрагментом іншої ділової культури, а також з нормами соціальної комунікативної поведінки її носіїв. Для орієнтації студентів у комунікативній ситуації необхідно аналізувати відповідну інформацію (час, місце, соціальні позиції та ролі діючих осіб, міжособистісні відносини між комунікантами, їхні інтереси, національно зумовлені відмінності

комунікативної поведінки тощо). Студенти мають не тільки зрозуміти комунікативний контекст, усвідомити відмінності в комунікативній поведінці фахівців, але й збагнути особливості іншої ділової культури, порівняти їх з відповідними реаліями в рідній культурі.

Згідно з теорією поетапного засвоєння знань і формування понять (П. Гальперін, Н. Тализіна та інші), навчальну діяльність студентів на основі тексту необхідно організувати в такій послідовності:

- формування у них позитивної мотивації до засвоєння знань і формування комунікативних умінь у ситуації міжкультурної взаємодії;
- орієнтування студентів у комунікативному контексті; завдання на комунікативно-пізнавальну діяльність, спрямовану на вилучення з тексту смислу нової інформації на основі його детального читання;
- завдання на комунікативно-перетворювальну діяльність (рольові та ділові ігри, дискусії тощо) з метою вироблення у студентів ставлення до отриманої інформації;
- оцінювальна діяльність для усвідомлення ними значення набутих знань для подальшої МКК, визначення «стратегії» комунікативної поведінки в подібних ситуаціях.

Дослідження науковців та власний педагогічний досвід дозволяє стверджувати, що іншомовна комунікативна підготовка має базуватися на вивченні рідної мови і культури, оскільки вони створюють основу для розуміння іншої культури, порівняння з реаліями своєї, більш глибокого усвідомлення їх відмінностей.

Висновки за результатами дослідження, перспективи подальших розвідок у даному напрямі. З позицій семіотико-ситуаційного підходу, основним засобом комунікативної підготовки є текст, який являє собою фрагмент культури, через який передається соціальний досвід.

Визнання тексту явищем культури зумовлює те, що він має трактуватися як дискурс, що передбачає здатність студентів до аналізу соціальної ситуації, в яку відтворено в тексті, і її когнітивної репрезентації. Для цього студентам необхідні не тільки лінгвістичні знання (лексики, граматики, стилістики), а й фонові знання щодо іншої культури, «картини світу» іншого народу, особливостей комунікативної поведінки її представників.

Управління комунікативною підготовкою студентів у процесі вивчення іноземних мов з урахуванням тріади “висловлювання – текст – культура” на засадах семіотико-ситуаційного підходу полягає в управлінні процесом формування мовленнєвої діяльності студентів (породження / сприйняття семіотичних одиниць – висловлювань, текстів), форма і зміст яких відповідає ситуаціям майбутньої професійної діяльності і визначається соціокультурним контекстом та комунікативними цілями студентів.

Студенти мають бути поінформованими щодо різних типів професійного дискурсу і набути вміння їх використання відповідно до комунікативних ситуацій. Засвоєння стратегій і схем швидкої і функціональної обробки дискурсу значно полегшує їм вилучення необхідної інформації і сприяє пізнанню іншої ділової культури та комунікативної поведінки її носіїв.

Подальше дослідження буде спрямоване на визначення педагогічних принципів комунікативної підготовки майбутніх фахівців засобами іноземної мови.

Список використаної літератури

1. Ван Дейк Т.А. Язык. Познание. Коммуникация: Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1989. – 312
2. Текст как явление культуры. – Новосибирск: Изд-во Академии наук. – 195 с.
3. <https://mon.gov.ua/ua/tag/natsionalna-ramka-kvalifikatsiy>
4. Nord Chr. Textanalyse und Übersetzen: theoretische Grundlagen, Methode und didaktische Anwendung einer übersetzungsrelevanten Textanalyse. – Heidelberg: Groos, 1995. – 284 S.

Стаття надійшла до редакції 24.03.2018

Т. В. Колбина

Харьковский национальный экономический университет имени С. Кузнеця

Коммуникативная подготовка студентов на основе семиотико-ситуационного подхода

Обоснована целесообразность применения семиотико-ситуационного подхода к коммуникативной подготовке студентов в университете; выяснена роль коммуникативных учений в социальной и профессиональной сферах; определена сущность процесса коммуникации; рассмотрены условия и средства формирования коммуникативной компетентности на основе текста. Показано, что понимание текста как дискурса предусматривает усвоение студентами не только лингвистических знаний (лексики, грамматики), а и изучение реалий другой культуры, «картины мира» другого народа, особенностей коммуникативного поведения его представителей. Управление коммуникативной подготовкой студентов осуществляется через тексты, форма и содержание которых отвечает ситуациям будущей профессиональной деятельности и определяется социокультурным контекстом.

Ключові слова: *коммуникативная подготовка, семиотико-ситуационный подход, дискурс, коммуникативная ситуация, профессиональная деятельность, межкультурная коммуникация.*

T. V. Kolbina

S. Kuznets Kharkiv National University of Economics

Communication Training of Students on the Basis of Semiotic and Situational Approach

The expediency of using the semiotic and situational approach to communication training of students in the university is substantiated. The role of communication skills in social and professional spheres is ascertained. The essence of communication process is defined. Conditions and means of communication competence formation are considered.

From the perspective of the semiotic and situational approach the main means of communication training is a text that represents a fragment of culture through which social experience is transferred.

Recognition of a text as a phenomenon of culture stipulates the fact that it may be interpreted as a discourse that presupposes students' ability to analyse a social situation created in the text, and its cognitive representation.

It is proved that understanding a text as a discourse requires mastering by students not only linguistic knowledge (lexical units, vocabulary), but also studying realia of another culture, «world view» of another nation, peculiarities of communication behaviour of its representatives.

Management of students' communication training is realised through texts whose form and content correspond to situations of the future professional activity and are defined by social and cultural context.

Students should be informed about various types of professional discourse and acquire skills of their usage according to communication situations.

Mastering strategies and models of fast and functional discourse processing facilitates significantly the process of picking out the necessary information of professional orientation and favours awareness of another business culture and communication behaviour of its representatives.

Key words: *communication training, semiotic and situational approach, discourse, communication situation, professional activity, cross-cultural communication.*